

A historical map of the Haarlemmerhout area in Amsterdam, showing a river and various plots of land. The map is rendered in a monochromatic brown color. The river flows from the top right towards the bottom right. Various plots are labeled with numbers and names. The text 'Buitenplaatsen rondom de Haarlemmerhout' is overlaid on the top half of the map in white. The text 'Wandelen door de tijd' is overlaid on the bottom half of the map in white.

Buitenplaatsen
rondom de
Haarlemmerhout

Wandelen
door de tijd

Buitenplaatsen rondom de Haarlemmerhout

Rondom de Haarlemmerhout liggen eeuwen geschiedenis. Veel straatnamen in de omgeving zijn hier vandaag de dag nog een blijvende herinnering aan. Zij dragen namelijk de namen van illustere buitenplaatsen die zich in en om de Haarlemmerhout bevonden. Maar er is veel meer dan straatnamen: een orangerie, diverse huizen, koetshuizen en tuinkoepels, tuinmuren, lanen, lijnen etc. etc. Deze wandeling voert langs al die plekken. Wij volgen de ontwikkelingen van de zeventiende tot de eenentwintigste eeuw in architectuur en landschap, met de Haarlemmerhout letterlijk en figuurlijk als middelpunt.

In historisch perspectief

Vanaf de zeventiende eeuw lieten vermogende families uit Amsterdam, maar ook welgestelde Haarlemmers, in de omgeving van de Haarlemmerhout tientallen buitenplaatsen bouwen. De poëtische benamingen van de buitens verwijzen naar de destijds landelijke omgeving en in het bijzonder naar de situering rond de Haarlemmerhout: *Spaar en Hout*, *Oosterhout*, *Zuiderhout*, *Uit den Bosch*, *Eindhout*, *Bosch en Vaart*, *Spruijtenbosch* en *Westerhout*.

Tot 1795 blokkeerden hekken de toegang tot de Haarlemmerhout en alleen tegen betaling verkregen bewoners van de buitenplaatsen een sleutel. In die tijd hadden de meeste buitens via doorlopende rechte lanen een directe toegang tot de Haarlemmerhout.

Dat veranderde in het begin van de negentiende eeuw. Naar een meer landschappelijk ontwerp van tuinarchitect J.D. Zocher jr. transformeerden de rechte lanen tot vloeiende lijnen. Ook de tuinaanleg rond de buitenplaatsen zelf evolueerde mettertijd.

Eind negentiende, begin twintigste eeuw werden veel buitenplaatsen afgebroken en ontstonden de villaparken die wij op onze wandeling zullen tegenkomen naast wat nog rest van de buitenplaatsen.

Detail uit de kaart van Jacob van Deventer 1560 (NHA)

Buitenplaatsen rondom de Haarlemmerhout

- ① Deze route begint en eindigt bij 'Dreefzicht' en duurt 2 à 2½ uur.

De hierboven al eerder genoemde Zocher ontwierp in 1840 'Dreefzicht' als buitensociëteit voor de rederijksvereniging 'Trou Moet Blycken'.

Lopend naar het westen over de Koningin Wilhelminalaan, passeren wij een rij kleine buitens die heerlijk uitkijken op de Haarlemmerhout. In de zeventiende eeuw stonden hier vooral kroegen en herbergen, later kwamen daar huizen voor in de plaats waarvan sommige twee of drie keer herbouwd zijn.

Aan het einde van de Koningin Wilhelminalaan ligt links aan de rand van de Hout nog het oude koetshuis van de buitenplaats **Spruitenbosch**.

- ② De noordwesthoek, waar wij nu staan, behoorde tot begin twintigste eeuw aan de buitenplaats **Westerhout**. Het huis zelf stond aan de Wagenweg. Wij lopen daarheen door het Westerhoutpark, waar het stratenpatroon nog identiek is aan de lanen van de vroegere buitenplaats. Aan de Meester Lottelaan staat op nummer 2 de voormalige oranjerie van **Westerhout** (optioneel). De steeg tussen nummer 2 en 2a aan het Westerhoutpark voert naar de tuinmuur die liep tussen het grondgebied van **Westerhout** en **Spruitenbosch**. De zeer aantrekkelijke ligging van de buitenplaatsen aan deze kant van de Haarlemmerhout staat prachtig verwoord door Mattheus Brouërius van Nidek in het Zegepralant Kennemerlant (1729):

*"verscheide bekorelyke uitzichten,
zoo langs den schoon beplanten
Heere-wegh als door den Hout,
en over de weide en Leidsche
trekvaart naar de duinen".*

- ③ We slaan linksaf de Wagenweg op. Op nummer 61 staat **Spruitenbosch**; de huidige villa dateert uit 1872 maar naam en locatie worden al beschreven sinds 1628. In 1929 bouwde men op het terrein van **Spruitenbosch**, nu Wagenweg 63, de expressionistische villa 'De Cranenburgh'.
- ④ Aan de overkant van de Wagenweg lag tot begin twintigste eeuw de buitenplaats **Bosch en Vaart**. Aan de gevel van het huis aan de Bos en Vaartstraat 31 bevinden zich nog de letters **Bosch en Vaart** die de vroegere toegangshekken van de buitenplaats sierden (optioneel). Ook de woonwijk waar wij nu staan draagt diezelfde naam.

Dreefzicht rond 1840, getekend door P.J. Lutgers (NHA)

Dreefzicht 2012

Latere Koningin Wilhelminalaan in 1767 door H. Keun (NHA)

Koningin Wilhelminalaan 2012

Spruitenbosch door Hendrik de Leth 1732 (NHA)

Spruitenbosch 2012 (foto: Funda)

Bosch en Vaart door Hendrik Spillman 1759 (NHA)

Zomerlust 2012 (foto: Kees de Haan)

Eindhoven door P.J. Lutgers 1840 (NHA)

Eindhoven 2010

Uit den Bosch door Hendrik Tavenier in 1783 (NHA)

Uit den Bosch 2012

De plek van het vroegere buitenhuis, afgebroken in 1930, bevindt zich rond Wagenweg 164. Aan de Zomerluststraat nummer 4 staat nog het vroegere koetshuis, inmiddels woonhuis (optioneel).

Het op de tuinstadgedachte gebaseerde bebouwingsplan voor deze buurt dateert van 1900; tussen 1901 en 1938 bouwde men er 33 villa's en 352 geschakelde woningen in zeer gevarieerde bouwstijlen.

- ⑤ Weer terug op de Wagenweg treffen we aan de overkant op nummer 65 **Zomerlust**. In de zeventiende eeuw gestart als herberg maar al vanaf 1753 een buitenplaats. Loop de Haarlemmerhout in om dit huis van alle kanten te bekijken. Het bestaat uit een achttiende-eeuws achterhuis en een vroeg negentiende-eeuws voorhuis met daarnaast een koetshuis.
- ⑥ Terug op de Wagenweg vervolgen wij onze wandeling in zuidelijke richting naar de Spanjaardslaan en zien wij rechts de buitenplaats **Eindhoven**. Dit huis uit 1793 wordt algemeen erkend als een schoolvoorbeeld van het strenge neoclassicisme in Nederland. Sla voordat u het huis bereikt rechtsaf het pad in bij 'het **Kabouterhuis**' dat u naar de tuinkoepel leidt. Deze in 2009 gerestaureerde koepel uit 1915 werd uitgevoerd in zichtbaar gewapend beton, de eerste onverhulde toepassing in Nederland. De tuinkoepel staat in de oude aanleg van **Eindhoven** welke nu bestaat uit twee delen: het Vogelbos (niet toegankelijk natuurgebied) en het Voorbos (openbaar toegankelijk). In de padenstructuur valt de oorspronkelijke tuinaanleg te herkennen. Even voorbij **Eindhoven** ligt de buitenplaats **Vredenhof**, in tweehonderd jaar nauwelijks veranderd.
- ⑦ Loop terug naar de Spanjaardslaan en volg de rand van de Haarlemmerhout verder in oostelijke richting. Rechts aan de overkant ligt **Uit den Bosch**. Zoals Petrus Jospheus Lutgers in *Gezigten in de omstreken van Haarlem* (1840) schrijft:

"De hofstede Uit den Bosch is, gelijk haar naam, aanduidt, aan den uithoek van den Hout schuins over Eijndenhout gelegen....."

Het huidige huis dateert van begin twintigste eeuw. Al vanaf 1649 staat hier bebouwing; eerst een herberg, 'Bethlehem' geheten, later 't Vosje'. Deze naam leeft voort op het aangrenzende, tot woning verbouwde, koetshuis. Sinds 1950 is het huis niet meer particulier bewoond; tussen 1958 en 1973 was hier de kraamkliniek van de Maria Stichting gevestigd, daarna werd het een opleidingsschool en nu is het kantoor. Ofwel via de Spanjaardslaan ofwel via de Hout naar de Fonteinlaan lopen.

Buitenplaatsen rondom de Haarlemmerhout

Wandeling rondom de Haarlemmerhout

De doorgetrokken lijn geeft de hoofdroute aan. De stip-
pellijnen zijn optionele uitstapjes buiten de hoofdroute.

- ⑧ Na het oversteken van de Fonteinlaan betreden wij het terrein van de voormalige buitenplaats **Zuiderhout**. Het gelijknamige verpleeghuis aan uw rechterhand van architect Bernard Bijvoet, staat op de plaats van het oorspronkelijke huis. In 1902 werd de buitenplaats verkocht en verrezen er villa's op het terrein. Tuinarchitect L.A. Springer ontwierp de structuur voor het villapark 'Zuiderhout'. Net als de wijk Bosch en Vaart, was ook dit ontwerp geënt op de Engelse tuinstadgedachte en sloot mooi aan op de Haarlemmerhout door de ruime opzet en het vele groen.

Oosterhout op een detail v.d. kaart van B.F. van Berckenrode uit 1643 (NHA)

Oosterhout in 2012

- ⑨ In noord-oostelijke richting doorlopend langs de rand van de Haarlemmerhout over de Hildebrandlaan vervolgen we onze weg naar het terrein van Oosterhout, een van de vroegste buitenplaatsen, al gesticht rond 1630. Alle buitenplaatsen bezaten destijds omvangrijke landerijen met tuinen en weiland. Bij **Zuiderhout** en **Oosterhout** strekten deze zich uit tot aan het Spaarne. De bos- en siertuinpercelen rond de hoofdgebouwen liepen aan de zuid- en westkant vloeiend over in de Haarlemmerhout. Na het oversteken van de Kleine Houtweg ligt rechts de vroegere boerderij van **Oosterhout**, nu een kinderdagverblijf. Alvorens ook **Zuiderhout** verdween, was het terrein van **Oosterhout** al getransformeerd tot villapark, in 1899. Maar het huis van deze buitenplaats, daterend van eind achttiende eeuw, bleef behouden en is nu een praktijkschool. Via de Oosterhoutlaan lopen wij er heen (nummer 19). Eind achttiende eeuw kreeg de buitenplaats een landschappelijke tuinaanleg met vijverpartij en slingerpaden. De huidige vijver aan de Vijverlaan ligt op dezelfde locatie als de 18de eeuwse vijver (optioneel).

Weer terug richting de Haarlemmerhout houden wij rechts aan. Achter de huizen aan de noordkant van de Oosterhoutlaan ligt nog de oude oprijlaan tussen **Oosterhout** en de Hout. Het terrein rechts behoort bij **Spaar en Hout**.

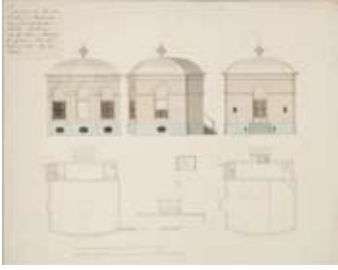
Spaar en Hout door Hendrik de Leth 1732 (NHA)

Spaar en Hout 2012

- ⑩ We slaan rechtsaf de Kleine Houtweg in. Het appartementencomplex kreeg de naam 'Middelhout', maar de voormalige buitenplaats Middelhout lag noordelijker. De geschiedenis van **Spaar en Hout**, Kleine Houtweg 139, begint in de zeventiende eeuw. Vele transformaties later werd het huis in 1927 verkocht en door architect K. Jonkheid verbouwd tot het Doopsgezinde Rusthuis voor Bejaarden. De tuin werd, met behoud van de oude bomen, door L.A. Springer opnieuw vormgegeven. De lange oprijlaan die nu nog naar het hoofdhuus loopt, liep vroeger door tot in de Haarlemmerhout.

Doorlopend over de Kleine Houtweg komen wij nu (nr 135) bij de plek van de oude buitenplaats **Middelhout**. Al sinds begin achttiende eeuw bevindt zich hier het Hofje van Heythuysen, gebouwd conform de wens van de vroegere eigenaar van **Middelhout**, Willem van Heythuijsen. Het hogere middendeel was onderdeel van dit buiten.

Tuinkoepel Bellevue ontwerp door A. van der Hart 1801 (NHA)

Tuinkoepel Bellevue en Vredenburg 2012

- ⑪ Even verder (Kleine Houtweg nummer 113) resteert de tuinkoepel van buitenplaats Bellevue, een ontwerp van architect A. van der Hart uit 1801. Bellevue zelf lag aan het Spaarne. De ligging van de koepel illustreert prachtig de observatie van de Ierse schrijfster May Crommelin over haar reis naar Holland in 1884.

“De Hollanders zijn geen minnaars van eenzaamheid of afzondering; zij zitten gaarne onder hunne veranda's of op de balkons en terrassen te kijken naar de voorbijgangers op den grooten weg. Een vroeger geslacht was hiermede zelfs niet tevreden en bouwde de ouderwetsche koepeltjes aan den weg met groote, openstaande ramen, vaak tot aan de grond, om te zien en gezien te worden, ofschoon het huis geen steenworp verder stond.”

‘Vredenburg’, direct naast de koepel, is er inmiddels mee verbonden. Dit huis met rechte lijstgevel en zadeldak dateert uit de achttiende eeuw.

De omliggende huizen, zoals ‘Lindenhoek’ en de rij huizen naast het **Paviljoen Welgelegen** (tegenwoordig het onderkomen van de Provinciale Staten van Noord-Holland), dateren allemaal van eind negentiende eeuw. Zij vervingen buitenplaatsen met prachtige namen als Houtvreugd, Houtvrede, Houtzigt en Middenhout.

Welgelegen door F.C. Bierweiler rond 1800 (NHA)

Welgelegen 2012

- ⑫ Wij lopen de Haarlemmerhout in en steken schuin door naar de Hertenkamp. Vanaf dit punt is het zicht naar **Welgelegen** op zijn mooist. **Welgelegen** werd, op het terrein van diverse voormalige buitenplaatsen, eind achttiende eeuw gebouwd in opdracht van Henry Hope. Hij kreeg toestemming van de gemeente Haarlem om de Haarlemmerhout naar zijn wensen aan te passen. J.G. Michael maakte hiervoor het ontwerp, waaronder de zichtas.

Na het oversteken van de Dreef zijn wij weer terug bij ons uitgangspunt.

GROENE GESCHIEDENIS

Onderzoek naar Cultuurhistorische Significantie

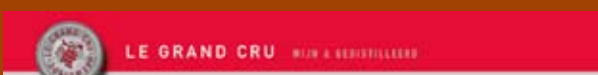
Annemarie van Leeuwen

Deze wandeling is ontwikkeld door Groene Geschiedenis. Groene Geschiedenis verricht onderzoek naar de cultuurhistorische significantie van landschappen, tuinen & parken, hun opdrachtgevers en ontwerpers. Leidraad en drijfveer bij deze onderzoeken vormt het motto: *"Zien geeft Zin"*. Groene Geschiedenis wil lijnen vanuit verleden naar heden zichtbaar maken. Ogen openen door tekst, beeld, geluid en materiaal samen te brengen met nog aanwezige elementen in het hier en nu. Geplaatst in context ontstaat een breder bewustzijn van en voor de dingen om ons heen. Dit prikkelt de zintuigen, leidt tot verlangen en creëert & stimuleert *verbinding, waardering, respect* en *zorg*.

annemarie.van.leeuwen@groenegeschiedenis.nl
Mob. 06 24680320

www.groenegeschiedenis.nl

Mede mogelijk gemaakt door:

Colofon

Productie en redactie: **Groene Geschiedenis**
Design: IDJEZ
Drukwerk: NR58

Haarlem

Raamgragt

H

Blekerijen
en Tuinen

Mazepaters
veld

Nieuw straat

Oude

54

52 53

39 40

41

38

34

33

32

35

59

60

51 52

57

61

4

O